

ОБРАЗОТВОРЧА СПАДЩИНА Т. Г. ШЕВЧЕНКА ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВІ

Антонович Є. А.

Київський інститут реклами

***Анотація.** На основі аналізу публікацій з питань вивчення творчості Шевченка-художника в статті висвітлюються досягнення українського образотворчого шевченкознавства у контексті розвитку вітчизняної науки про мистецтва кінця XIX-XX століть.*

***Ключові слова:** мистецтвознавство, образотворча спадщина митця, публікації, шевченкознавство.*

***Аннотація.** Антонович Е. А. Изобразительное наследие Т. Г. Шевченко как предмет изучения в украинском искусствознании. На основе анализа публикаций по вопросам изучения творчества Шевченко-художника в статье освещаются достижения украинского изобразительного шевченковедения в контексте развития отечественной науки об искусстве XIX-XX столетий.*

***Ключевые слова:** искусствоведение, изобразительное наследие художника, публикации, шевченковедение.*

***Annotation.** Antonovych Y. Artistic Heritage of Taras Shevchenko as a subject of Ukrainian art History. The article deals with the achievements of the Ukrainian Shevchenkian studies of the late XIX-XX centuries in the context of the Ukrainian art studies development. A number of publications on Shevchenko's work are analyzed in the article.*

***Key words:** study of art, Shevchenko's painting and graphic arts, professional estimations conception.*

Постановка проблеми. Вже понад півтора століття кожне нове покоління українців прагне по-своєму усвідомити і оцінити геніальну мистецьку спадщину Кобзаря у контексті вітчизняної та світової культури. Тому раз за разом виходять у світ дисертаційні дослідження і монографії, концептуально глибокі, ґрунтовні статті і популярні публікації, де висвітлюються окремі аспекти біографії Т. Г. Шевченка, аналізуються групи творів, або ж робиться спроба дати всебічну характеристику його творчості. Проте, це не зменшує зацікавлення всім, що пов'язано з унікальною для нашого народу та його духовного життя постаттю. Зокрема, сказане стосується образотворчої спадщини митця.

Аналіз досліджень і публікацій. Огляд шевченкознавчих досліджень міститься у багатьох працях, присвячених висвітленню тих чи інших аспектів малярсько-графічного доробку митця. Безпосередня характеристика становлення і розвитку образотворчого мистецтвознавства міститься в статтях В. Яцюка «Шевченко-художник у прижиттєвій критиці» (1995) та «Малярство і графіка Тараса Шевченка: здобутки і

перспективи дослідження» (2001). Остання публікація сприймається продуманим планом-проспектом відповідного дослідження. Однак, проблема потребує поглибленого дослідження.

Мета роботи: аналіз стану вивчення творчості Шевченка-художника науковцями початку ХХ століття у контексті розвитку вітчизняного образотворчого мистецтвознавства.

Отримані результати. Вітчизняне шевченкознавство у всі часи розвивалось передусім як літературознавча наука. Це зрозуміло, оскільки від появи його перших друкованих поезій і на всі часи він сприймався і сприйматиметься суспільством як геніальний поет. Сам Тарас Григорович теж відчував своє особливе поетичне покликання і неодноразово це висловлював. Отже, у порівнянні з Шевченко-поетом Шевченко-художник завжди стояв на другому плані. Наголосимо: у порівнянні. Тому, що він був видатним – не слід побоюватися цього слова – українським живописцем і одним з кращих європейських графіків своєї доби і якби навіть не існувала його могутня поезія, ми б мали всі підстави пишати про його образотворчою діяльністю як національним досягненням і шанобливо її вивчати.

Протягом всього періоду становлення і розвитку українського мистецтвознавства вітчизняні науковці приділяли значну увагу проблемі дослідження образотворчої діяльності Т. Г. Шевченка. Огляд бібліографії переконує, що переважна більшість фахівців на всіх етапах формування мистецтвознавства – особливо в ювілейні роки – зверталась до висвітлення творчості Кобзаря. Серед найбільш вагомих праць із зазначеного питання слід назвати публікації кінця ХІХ – початку ХХ століття В. Горленка, С. Кузьміна, К. Широцького, О. Сластьона, О. Новицького, Д. Антоновича, В. Щурата, І. Крип'якевича. В 1930-і - 1940-і роки образотворчості Т. Г. Шевченка присвячують дослідження М. Бурачек, С. Раєвський, В. Касіяні, М. Моренець, В. Січинський, М. Шагінян. У 1937 році у

Варшаві виходить в світ Повне видання творів Тараса Шевченка, де в XII томі вміщено дослідження Д. Антоновича «Шевченко-маляр». В цей же час там подав до друку монографію П. Зайцев (видана у 1955 р).

В 1960-х роках з'являється численна кількість як колективних багатотомних видань так і монографій та збірників наукових статей про Т. Г. Шевченка. Значний внесок у шевченкознавство зробили праці Л. Владича, Я. Затенацького, Є. Кирилюка, П. Говді, Г. Паламарчук, С. Таранушенка, П. Попова, Я. Галайчука та багатьох інших. Значною віхою у шевченкознавстві стало видання Повного зібрання творів у 10 томах. Дослідження різних рівнів з'являються і в наступні десятиліття. У 1880-х – 1990-х роках зростає бажання по новому осмислити літературну і артистичну спадщину митця. Серед вагомих публікацій, в яких аналіз графічно-малярських творів є предметом дослідження або вагомою складовою – праці Ю. Івакіна, О. Федорука, М. Гаско, Д. Степовика, В. Яцюка, О. Прицака. І. Драча, Г. Грабовича, П. Білецького, Є. Сверстюка.

Сотні мистецтвознавчих досліджень образотворчої спадщини Кобзаря обумовлюють необхідність аналізу пройденого шляху. Однак українська наука про мистецтво до цього часу немає своєї історії. Вивчення наукових досягнень окремих фахівців або ж окремих напрямків історії мистецтвознавства у контексті досліджуваної проблеми має певні здобутки. Цікаві повідомлення і солідні характеристики про М. Сумцова, В. і Д. Щербаківських, О. Сластьона, М. Біляшівського, Ф. Шміта, В. Кричевського, М. Макаренка, Ф. Ернста та інших містяться в працях В. Ульяновського, С. Ульяновської, Н. Наумової, В. Рубан, С. Побожія, С. Білоконя, В. Пуцка, В. Ханка, О. Франко, М. Біляшівського. Окремі напрямки історії мистецтвознавчих досліджень висвітлюють публікації М. Селівачова, Л. Соколюк, М. Криволапова, О. Мандебури-Ноги, О. Сторчай, Г. Лебедева, Л. Савицької. В довідкових виданнях подані узагальнені огляди Д. Степовика і С. Кілесси (УРЕ) та С. Гоплинського

(Енциклопедія українознавства). Однак цілісної узагальноної історії українське мистецтвознавство не має.

Все сказане стосується і образотворчого шевченкознавства. Огляди шевченкознавчих праць присутні в роботах Є. Сверстюка «Шевченко і час», П. Білецького «Апостол України», Г. Грабовича «Шевченко, якого не знаємо». Ґрунтовна бібліографічна інформація міститься у перевиданих працях П. Зайцева «Життя Тараса Шевченка» (2004) та Д. Антоновича «Шевченко-маляр» (2004), у збірнику «Київщина і творчості Т. Г. Шевченка» (2004). Найдокладніше питання історії образотворчого шевченкознавства висвітлюється на сьогодні в публікаціях В. Яцюка. Зразком науково документованого дослідження з опорою на численні праці авторів різних літ є його праці «Живопис моя професія: шевченкознавчі етюди» (1989) «Малярство і графіка Тараса Шевченка: спостереження, інтерпретації» (2003), «Віч-на-віч із Шевченком. Іконографія 1838-1861 років» (2004).

Сучасне шевченкознавство вимагає підведення певних підсумків та окреслення подальших кроків у вивченні шевченкової образотворчої спадщини. Визначення актуальності тих чи інших питань у цій галузі потребує спеціального історіографічного огляду. Зокрема, сказане стосується періоду становлення знань про малярсько-графічний доробок митця. Звернення до характеристики образотворчо-шевиченкознавчих публікацій саме часів становлення українського мистецтвознавства не є випадковим. Саме в цей час відбувається процес формування нової галузі національного гуманітарного знання. Починаючи з перших кроків, з характерними для аматорського періоду тенденціями щодо безпосереднього накопичення фактів та їх прямою, неproblemною констатацією, лише за пів століття цей напрямок українознавства виокремлюється у самостійну науку зі своїм предметом та спеціальними

методиками. Визначаються провідні напрямки досліджень і з'являються вітчизняні фахівці-мистецтвознавці.

До кола пріоритетних проблем наукового мистецтвознавства від самого початку входить дослідження творчості Шевченка-художника, де були вже окремі напрацювання, оскільки і в прижиттєвій художній критиці і в мемуарній літературі його професійний малярсько-графічний доробок певним чином характеризувався і оцінювався. Висвітлення шевченкового живопису і графіки у другій половині XIX століття розвивалось у руслі загальних тенденцій, притаманних науці про мистецтво в роки становлення. Однак унікальність даної конкретної ситуації полягала у суспільному значенні проблеми, у загальнонаціональній зацікавленості творчою особистістю геніального співвітчизника, що обумовило залучення широкої наукової громадськості до вивчення всіх аспектів його життя і діяльності.

Вважаючи своїм обов'язком і покликанням збирання і обробку детальної інформації про образотворчий доробок Кобзаря, автори тієї доби все ж переважно не були професіоналами в галузі мистецтвознавства. Перебуваючи під впливом його поезії, дописувачі XIX століття демонстрували «просвітянський» підхід до тлумачення його малярсько-графічних творів у контексті літературної спадщини, у співставленні з нею, а часом – і у протиставленні. Певною мірою на характеристики робіт впливає художня ситуація доби, естетичні уподобання, увиразнені в творчості передвижників. Ситуація змінюється на межі століть, коли вражаючі темпи розвитку вітчизняного мистецтвознавчого знання взагалі, становлення фахових методик дозволяють на новому рівні дослідити творчість Шевченка-художника. Вже публікації першого десятиліття формують чіткі і фахово обґрунтовані уявлення про самостійну значимість і високі художні якості шевченкової образотворчості.

Важливим чинником, каталізатором, що прискорив розвиток шевченкознавства, стали ювілейні 1911-1914 роки. Більшість українських науковців тієї доби, що приділяли в своїй діяльності увагу питанням мистецтва, відгукнувшись на ці події публікаціями, що у комплексі дали змогу підняти на якісно вищій щабель образотворче шевченкознавство. Виокремлюються фахівці – Є. Кузьмін, К. Широцький, О. Новицький та інші - для кого дослідження кобзарєвої живописно-малярської творчості стає одним з провідних питань наукової діяльності. Окреслюються два вектори досліджень: пошукова робота по виявленню, вивченню і введенню у загальний контекст нових творів Т. Г. Шевченка та проблемне аналітичне висвітлення всієї спадщини митця чи вагомих її аспектів.

Спільними зусиллями протягом 1910-х – 1920-х років створюється обширна наукова база для визначення реального місця і ролі малярсько-графічної творчості митця у розвитку образотворчого мистецтва нового часу не лише України, а й Росії та Європи. Значно збільшується перелік робіт, введених у науковий обіг як твори Т. Г. Шевченка: достатньо нагадати, що у згаданому вище восьмому томі Повного зібрання творів митця 1932 року нараховується понад 1000 найменувань. Ґрунтовно вивчається питання витоків формування творчої особистості митця, взаємозв'язків його образотворчості з мистецькими тенденціями доби, зокрема – академічним напрямком у малярстві. В працях дослідників спадщини митця визначається найбільш дискусійна проблема: вплив творчості К. Брюллова на Шевченка-художника. Трактатування цієї проблеми еволюціонує в більшості публікацій від утвердження належності митця до кола Брюлловських послідовників до заперечення будь-яких помітних впливів академічної манери вчителя на індивідуальність Шевченка як маляра і графіка. Базуючись на засадах фахових методик – порівняльно-описовому, художньо-стилістичному аналізах, комплексному культурно-історичному методі – дослідники тих літ переконують в

об'єктивно видатних художніх якостях його творів. Наведені у тексті цитати та характерні висловлювання дають змогу прослідкувати становлення мистецтвознавчої термінології і наукової стилістики мистецтвознавчих публікацій. Тогочасні наукові праці демонструють також збалансований підхід до характеристики суспільної спрямованості творчості Шевченка-художника.

З кінця 1920-х років у нових історичних умовах починається новий етап розвитку образотворчого шевченкознавства, як і всієї науки про мистецтво. Науково-мистецтвознавча шевченкіана зосереджується на виявленні суспільної ролі творчості митця, класовому розмежуванні. Розвивається процес створення символіко-міфологізованого образу Кобзаря-революціонера, який в окремих працях – особливо під час численних ювілейних заходів 1961-1964 років – трактується ледве не як «вождь пролетаріату». Ця тенденція – з поступовим «мікшуванням» занадто прямолінійних характеристик – продовжується майже до кінця 1980-х років.

Висновки та подальший напрямок досліджень. Безумовно, створені протягом середини і другої половини ХХ століття шевченкознавчі праці є дуже вагомими за обсягом висвітленого матеріалу і презентують обширний період розвитку українського мистецтвознавства. Однак сьогодні – інші часи. На початку ХХІ століття все актуальнішою сприймається потреба у новому осмисленні шевченкової творчості – не всупереч попередньому трактуванню, а у відповідності до нового світосприйняття сучасного українського суспільства. Центральна постать новітньої національної історії завжди буде у центрі нашого духовного життя. Зокрема, на перший план виступають філософськи-світоглядний, глибинно-психологічний аспекти осягнення його творчості, синтетичний мистецтвознавчий – літературно-образотворчий – підхід до висвітлення спадщини митця. Ці завдання можуть і повинні вирішуватись на базі

ретельного вивчення всіх досягнень шевченкознавства, в тому числі – загаданих нами праць періоду становлення українського мистецтвознавства, що стали безперечним внеском як у науку про мистецтво так і в українське шевченкознавство.

Література

1. Антонович Д. Шевченко-маляр / Вступне слово С. Гальченка; післямова Т. Андрущенка. - К., 2004.
2. Антонович С., Удріс І. Українське мистецтвознавство кінця XIX – початку XX століття: національне образотворче мистецтво в працях учених кївської школи. - К., 2007.
3. Побожій С. З історії українського мистецтвознавства. - Суми, 2005.
4. Яцок В. Малярство і графіка Тараса Шевченка: здобутки та перспективи дослідження // УАМ. Дослідницькі та науково-методичні праці. - К., 2001. Вип. 8.- С. 120-128.
5. Яцок В. Шевченко-художник у прижиттєвій критичі // Слово і час.- 1995.- С. 25-31.

ЕЛЕКТИВНІ КУРСИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Баньковський А. М.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Анотація. У статті розглядається проблема вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя музики шляхом розробки та впровадження елективних курсів, висвітлюються методичні аспекти експериментальної роботи, проведеної автором.

Ключові слова: музично-педагогічна освіта, інструментальне виконавство, елективні курси.

Анотация. Баньковский А. М. Элективные курсы в системе подготовки учителя художественных дисциплин. В статье рассматривается проблема усовершенствования профессиональной подготовки будущего учителя музыки путем разработки и внедрения элективных курсов, освещаются методические аспекты экспериментальной работы, проведенной автором.

Ключевые слова: музыкально-педагогическое образование, инструментальное исполнительство, элективные курсы.

Annotation. Bankovsky A. Elective courses in the system of professional training of the teachers of music. The article deals with the problem of improving the professional training of the future teachers of music by means of introducing elective courses. The research is dedicated to methodical aspects of experimenting work carried out by the author of the publication.

Key words: music pedagogical education, instrumental performing, elective courses.

Постановка проблеми. Освіта, як важливий компонент духовної культури суспільства, закладає основи культурно-цивілізаційного процесу і, одночасно, гнучко враховує усі його реалії. Тому, сучасна педагогічна думка і практичні пошуки у сфері вищої освіти спрямовуються на модифікацію структури, змісту, технологій навчання відповідно до соціокультурних вимог, пов'язаних, зокрема, із прилученням до